

Kargın, Hacer (2024). Arzu Kiyat, Kırgız Halk Hekimliği (Oş Bölgesi), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023, 246 s., *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2024/24, s. 102-105.

Arzu Kiyat, Kırgız Halk Hekimliği (Oş Bölgesi), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023, 246 s.

[Kitap İncelemesi/ Book Review]

*Hacer KARGIN**

Geliş Tarihi: 08.10.2024

Kabul Tarihi: 20.10.2024

Halk hekimliği genel itibarıyla toplumdaki insanların ruhsal ve bedensel hastalıklara çare bulmak, şifalanmak için geliştirdikleri ve uyguladıkları birtakım tedavileri ifade etmektedir. Eski devirlerde insanların doğayı tanımak, hastalıklara karşı psişik ve fiziksel olarak şifa bulmak istemeleri, söz konusu pratiklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnsanların hastalık ve şifa durumlarını doğa ve doğaüstü kavramlarıyla ilişkilendirmiş olmaları halk hekimliğinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Modern tıbbın ortaya çıkması ve gelişmesine rağmen halk hekimliği geleneği, günümüzde farklı içerikler ve uygulamalarla süregelen geleneksel pratikler olarak Türk kültürünün geçmişine dair önemli bilgiler içermektedir. Söz konusu geleneksel ve kültürel yön, halk hekimliğindeki uygulamaların toplumlarda ve coğrafyalarda farklılıklar göstermesini sağlamıştır. Dr. Kiyat'ın bu çalışması, halk hekimliğinin Kırgız Türklerindeki görünümünü ortaya koymakta ve bölgeden bölgeye farklılık gösterebilen geleneğin, Kırgızistan'ın ikinci önemli bölgesi olan ve tarihî geçmişi ile ayrıca önem arz eden Oş Bölgesi özelinde ele alınarak gelecek nesillere miras bırakılmasına katkı sağlamaktadır. Çalışma, Kırgız sahası üzerine yapılan detaylı ilk araştırma olmasıyla da önem arz etmektedir.

Kırgız Halk Hekimliği (Oş Bölgesi) adlı eser doktora tezinin kitap haline getirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Eserde halk hekimliği uygulamaları Oş Bölgesi örnekleme üzerinden alan araştırması metodu ile ortaya konmuş ve incelenmiştir. Çalışma bu konuya daha detaylı bir bakışı içermesiyle ayrıca önem arz etmektedir. Böylelikle, Eski Türk boylarından birisi olan Kırgız Türklerinin geçmişten günümüze yaşatıp sürdürdükleri bu geleneksel birikim bilim dünyasına tanıtılmıştır.

Kırgız Halk Hekimliği (Oş Bölgesi) adlı eser doktora tezinin kitap haline getirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Eserde halk hekimliği uygulamaları Oş Bölgesi örnekleme üzerinden alan araştırması metodu ile ortaya konmuş ve incelenmiştir. Çalışma bu konuya daha detaylı bir bakışı içermesiyle ayrıca önem arz etmektedir. Böylelikle, Eski Türk boylarından birisi olan Kırgız Türklerinin geçmişten günümüze yaşatıp sürdürdükleri bu geleneksel birikim bilim dünyasına tanıtılmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: hacerusay@gmail.com

Orcid: 0000-0001-8285-9801

Kırgız Türklerinin konargöçer bir yaşam şekline sahip olması, diğer Türk boylarında olduğu gibi zengin bir sözlü kültüre sahip olmalarına zemin hazırlamıştır. Dinî ve mistik bir temele dayandırıldığı belirtilen halk hekimliği uygulamaları da Kırgız Türklerince nesilden nesile aktarılagelmiş ve zamanla modern tıbbın yaklaşımlarından da faydalanıp gelişerek alternatif tıp ve tamamlayıcı tıp şeklinde nitelendirilerek etkinliğini artırmıştır. Yazar, halk hekimliği kavramının Kırgız Türklerince *eldik meditsina, tap ilmi, emçilik, bübü-bakşılık, emdomçuluk, eldik darıgerdik, tabıpcılık, darıgerçilik, şıpagerdik, kırgızçılık* gibi kavramlarla ifade edildiğine değinmiştir. Doğa ile doğrudan ilişki içinde hayatlarını sürdüren Kırgız Türkleri, hastalıkların da doğrudan doğa ile ilişkili olduğuna kanaat getirerek tedavilerini de bu doğrultuda geliştirmişlerdir. Eserde, genelde Türklerin özelde ise Kırgız Türklerinin yaşam biçimleri ve geçmişten getirdikleri geleneksel birikimin halk hekimliği uygulamaları ile olan etkileşimi gözler önüne serilmektedir.

246 sayfadan oluşan çalışma, sağaltma pratikleri ve yöntemlerini ele almaktadır. Oş merkez ve Kara-Suu, Kara-Kulca, Özgön, Aravan, Alay, Çoñ-Alay, Nookat olmak üzere yedi ilçeyi ve bu ilçelerdeki pek çok köyü kapsayan çalışmaya yüz kişinin kaynaklık ettiği ve bölgede yaklaşık yetmiş hastalık adının saptandığı belirtilmektedir. Çalışmada bu hastalıkların elli dört tanesinin tedavi uygulamalarına yer verilmiştir.

Eserin başında *Ön Söz, İçindekiler, Şekiller Listesi, Kısaltmalar* ve *Giriş* bölümleri yer almaktadır. Giriş bölümü kendi içinde dört ana başlık ve diğer alt başlıklardan oluşmaktadır. Yazar, giriş bölümünde halk hekimliği ve halk hekimi kavramları hakkında bilgiler vererek dünyada ve Türk kültüründe halk hekimliğinin tarihçesine değinmiştir. Türk kültüründe halk hekimliği hakkında bilgiler verirken İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olmak üzere dönemlendirerek konuya açıklık getirmiştir. Devamında ise Kırgız Türklerinin yaşattığı halk hekimliği bilgisi üzerinde durmuştur. Giriş bölümünde araştırmaya konu olan alan ile ilgili bilgiler verilerek Oş Bölgesi'nin tarihi, coğrafi yapısı ve iklimi, nüfus ve ekonomik yapısı hakkında bilgilendirme yapılarak ilgili bölgenin daha iyi kavranmasına olanak sağlanmıştır.

Eserin birinci bölümü *Oş Bölgesi Kırgız Türkleri Halk Hekimleri* adını taşımaktadır bölgedeki halk hekimleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde yazar, Oş Bölgesi'nin tarihi geçmişi ve kültürel yapısı ile önemli bir yerleşim merkezi olduğunu vurgulayarak halk hekimliği alanı için de dikkat çekici bulunduğunu ve bu yüzden çalışmaya konu edildiğini belirtmiştir. Devamında ise bölgeden on iki adet halk hekimi adı tespit edildiği bilgisi verilerek alt başlıklar halinde farklı adlandırmalara sahip halk hekimleri hakkında bilgiler sunulmuştur. *Bakşı, Cürök Kötörücü, Emçi, Kançı, Kirineçi, Közü Açık, Moldo, Massajist-Ukaloocu, Sınıkçı, Sülükçü, Tamırçı, Tölgöçü* olmak üzere on iki alt başlıkta bu adlandırmalar açıklanmıştır. Daha sonra Oş Bölgesi'ndeki halk hekimlerinin yaş ve cinsiyet dağılımları, eğitim durumları ve mesleklerinden söz edilerek bölgedeki halk hekimlerinin kişisel özellikleri üzerinde durulmuştur. Halk hekimi olma yollarının açıklandığı bir diğer alt başlıkta ise eğitim yoluyla halk hekimi olma, el alma ve el verme yöntemi ile halk hekimi olma, kan yoluyla halk hekimi olma ve yeteneğe bağlı olarak halk hekimi olma biçimlerinden söz edilmiştir.

Eserin ikinci bölümü *Oş Bölgesi Kırgız Türklerinin Halk Hekimliğinde Ziyaret Uygulamaları* başlığını taşımaktadır. Bu bölüm hastaların uyması gereken kuralların ve tedavi sonrası halk hekimi ve hasta ilişkisinin anlatıldığı iki kısımdan ve detaylı bir şekilde anlaşılmasına olanak sağlayan çeşitli alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölümde hastaların uyması gereken kurallar açıklandıktan sonra bölgedeki halk hekimlerinin kabul ettiği hastalar hakkında bilgiler verilmiştir. Halk hekimlerinin çeşitli nedenlerden dolayı kadın, bebek, çocuk ve erkek hastaları kabul edip etmeme tercihleri üzerinde durulmuştur. Devamında ise halk hekimlerinin ziyaret edilme zaman aralıkları; tedavide zaman uygulaması, tedavinin tekrarlanma aralığı ve tedavide iyileşme süresi kapsamında açıklanmıştır.

Tedavi öncesi uyulması gereken kuralların anlatıldığı diğer alt başlıkta hastanın tedaviye nasıl gelmesi gerektiği ve gelirken evinden hangi nesnelere getireceği hakkında bilgiler verilmiştir. Bir diğer başlıkta tedavi sonrasında hastaların uyması gereken kurallardan olan halk hekimlerinin verdiği emleri kullanma ve tedavi sonrası yapılması gereken bazı uygulamalar üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise halk hekimine maddi karşılık ya da hediye verilmesi hususuna değinilerek tedavi karşılığı para kabul eden, tedavi karşılığı hediye kabul eden ve ne verilirse onu kabul eden halk hekimlerinden söz edilmiştir. İkinci bölümün son kısmında tedavi sonrasında halk hekimi ve hasta ilişkisinin nasıl olduğu anlatılmaktadır. Modern tıptan farklı olarak tedavi sonrası hasta ve halk hekimi arasındaki ilişkinin sona ermeyip görüşmeye devam ettikleri belirtilmektedir.

Eserin üçüncü bölümü *Oş Bölgesi Kırgız Türklerinin Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntemleri* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar sağaltma yöntemleri üzerine farklı araştırmacılarca farklı sınıflandırmaların yapıldığına değinerek Oş Bölgesi halk hekimliğinde büyüsel, dinî, parpılama, ırvasa, bitkisel, hayvansal, madensel, masaj, biyoenerji yollarıyla yapılan tedavi yöntemlerinin tespit edildiğini belirtmektedir. Bu sağaltma yöntemlerinin detaylı anlatımı on dört adet alt başlıkla sunulmuştur: Bitki yoluyla, biyoenerji yoluyla, büyüsel/sihirsel uygulamalarla, dinî yolla, hayvan yoluyla, ırvasa yoluyla, göçürme yaparak, tütsü ile, maden yoluyla, su ile, masaj ile, parpılama yoluyla, sıvazlama yaparak, kan alma yoluyla sağaltma. Yazar, bu sağaltma yöntemlerinden masaj ve biyoenerji yoluyla sağaltmanın günümüzde sıklıkla kullanılan yöntemler olduğunu ve bu yöntemlere ilginin gitgide arttığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu iki sağaltım yönteminin bölgedeki halk hekimliği uygulamasına somut nitelik kazandırdığı vurgulanmıştır.

Dördüncü bölüm *Oş Bölgesi Kırgız Türklerinin Halk Hekimliğinde Sağaltılan Hastalıklar* başlığını taşımaktadır. Alan araştırması sonucu bölgeden elde edilen verilere göre yaklaşık yetmiş adet hastalık adı tespit edildiği ve bunların elli dört tanesinin tedavi uygulamalarına ulaşılabildiği belirtilmektedir. Bunun sebebi olarak bölgedeki halk hekimlerinin bazı hastalıkların tedavi yöntemlerini paylaşmak istememeleri ve derleme esnasında ortaya çıkan bazı sebepler gösterilmiştir. Ayrıca bazı özel hastalıklar genel başlıklar altında ele alınmış ve bu sebeplerden dolayı tedavi uygulaması belirlenen hastalık sayısının elli dört olarak kaldığı ifade edilmiştir. Yazar, bölgedeki halk hekimlerinin sağaltmada kullandıkları yöntemlerin çoğunlukla birbirinden farklı olması nedeniyle sağaltma pratiklerindeki çeşitliliğe dikkat çekmektedir. İlgili bölümde hastalıkların adları verilirken bölgedeki halk hekimlerinin ve hastaların sıklıkla kullandıkları adların verildiği belirtilerek bazı hastalıkların Rusçadaki ve Kırgız Türkçesindeki adlarının bir arada verildiği ifade edilmektedir. Bazı durumlarda ise bölgedeki kullanım gözetilerek doğrudan Rusça karşılıkların verildiği söylenmektedir. Çalışmada tedavi yöntemlerinin açıklandığı hastalıklar şunlardır: *ala, alerji, arpacık, astım, ayak ağrısı, basur, baş ağrısı, bebeğin anne karnında ters durması, ben, beze, bingıldak, damak ve zayıflık, boğaz hastalıkları, böbrek hastalıkları, cin çarpması, çıban, çıkık, dil yarası, egzama, felç, fitık, göz hastalıkları, grip, guatr, idrar kaçırma, ishal, iştahsızlık, kalp hastalıkları, kanser, karaciğer, kellik, kırık, kısırlık, kızamık, korku, mide rahatsızlıkları, miyom, nazar, nefes darlığı, safra kesesi, sara, sarılık, sedef, sıtma, siğil, sivilce, suççeği, şeker hastalığı, şişik, tansiyon, trikofitoz, uçuk, uykusuzluk, ülser ve yara*. Bu hastalıkların ne şekilde olduğu ve nasıl tedavi edildiği ilgili başlıkta ele alınmaktadır.

Eser *Sonuç, Kaynakça, Ekler* kısımları ile sonlanmaktadır. Yazar, çalışmasının sonucunda kökleri geçmişe dayanan halk hekimliğinin günümüzde alternatif veya tamamlayıcı tıp olarak yaşadığını belirtmiştir. Günümüzde varlığını sürdüren halk hekimliği uygulamalarının Kırgız Türkleri tarafından yaşatılması ve devamlılığının sağlanması, onları bu hususta örnek bir Türk boyu haline getirdiği ifade edilmiştir. Yapılan alan

araştırması sonucu, Oş Bölgesi Kırgız Türklerinde halk hekimliği uygulamalarının genel olarak İslami ve Şamanik bir zemin üzerine oturtulduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu bölgedeki halk hekimliği uygulamalarının Anadolu'daki uygulamalarla ortak ve farklı yönlerinin bulunduğu dile getirilmiştir. Toplumun ortak hafızasının nesilden nesile aktarılmasını ve kültürel zenginliklerin korunmasını sağlayan halk hekimliği uygulamalarının bundan sonraki süreçlerde de canlılığını sürdüreceğinin ön görüldüğü belirtilmiştir. Yazar, çalışmasını hazırlarken seksen sekiz adet makale, doksan yedi adet kitap, on bir adet lisansüstü tezi ve altı adet elektronik kaynaktan yararlanarak eserini zengin bir kaynakça üzerine inşa etmiştir. Ekler bölümünde kaynak kişilerin listesi ve bölgeden elde edilen fotoğraflar yer almaktadır. Halk hekimlerinin kendilerinin, sağaltmada kullandıkları eşyalarının ve tedavi mekânlarının okuyucu ile paylaşıldığı fotoğraflar bölümü esere bir canlılık ve şeffaflık katmakla birlikte okuyucuda merak uyandırmaktadır. Böylesine zengin bir kültürel birikimin hâlihazırda yaşatıldığı bu bölgeyi ve bir miras olan halk hekimliği uygulamalarını kayıt altına alarak bilim dünyasına tanıttığı için Arzu Kiyat'a teşekkür ediyoruz.

Kaynakça

Kiyat, Arzu (2023). *Kırgız Halk Hekimliği (Oş Bölgesi)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.